Faktisk.

Et unikt samarbeid

Av:

Eva Akerbæk

Jari Bakken

Tore Bergsaker

Kristoffer Egeberg

Ingeborg Rygh Hjorthen

Mina Liavik Karlsen

Geir Molnes

Kjell Persen

Silje S. Skiphamn

Hvordan det hele startet **2**
Hvorfor faktasjekk? 2
Startet i Myanmar 3
Metodebruk **4**
Metode: Lære av andre 4
Metode: En helhetlig tilnærming 5
Metode: Samarbeid med andre 6
Metode: Strukturerte data i et skreddersydd publiseringssystem 7
Metode: Den strukturerte faktasjekken 9
Metode: Distribusjon og embed 11
Metode: Etikk – VVP og FCCP 12
Utvalgte saker: **12**
Søppelsjekken 12
Flåtesaken 13
SSB-rapporten 14
Live-sjekk 16
Konsekvenser **17**
Virker faktasjekk? 17
Fakta og kildekritikk på dagsorden 17
Høyre trakk radioreklame 18
Faktasjekk etablert som begrep 18
Faktabasert lokaljournalistikk 18
Respons: **19**
Spesielle erfaringer: **19**

Hvordan det hele startet

Hvorfor faktasjekk?

Desinformasjon og konstruerte nyheter er ikke noe nytt. Forskjellen nå, er at distribusjon gjennom Facebook og andre sosiale medier gjør at spredningen skjer mye raskere og når et langt større publikum. Facebook og Google driver ikke kildekritikk, men har på få år blitt svært viktige distributører av nyheter og underholdning. Å bruke kildekritikk til å skille falske nyheter fra ekte, og riktig fra galt, er et kjerneoppdrag for mediene. Disse utfordres imidlertid av at fenomenet også utfordrer tilliten til de redigerte mediene.
Flere konkrete hendelser synliggjorde problemet i 2016:

- En amerikansk mann ble 4. desember arrestert etter at han skjøt inne i en pizzarestaurant i Washington DC. Ifølge etterforskere hadde mannen lest en sak om at pizzarestauranten var et skjulested for en pedofiliring tilknyttet presidentkandidat Hillary Clinton. Saken var oppspinn.

- Under den amerikanske presidentvalgkampen meldte et satirenettsted at Paven støttet Donald Trump som ny amerikansk president. Saken fikk svært stor spredning på Facebook, og Paven ble tvunget til å uttale at han ikke støttet presidentkandidaten.

- Brexit: Vote Leave kjørte hardt på påstanden «We send the EU £350m a week», og hevdet videre at pengene kunne brukes bedre på britisk helsetjeneste. Tallet ble avfeid som fullstendig feil av det britiske statistikkbyrået.

Selv om påstanden også ble faktasjekket som feil, fikk den feste seg. UKIP-leder Nigel Farage sa kun timer etter at valgresultatet var klart at han ikke lenger kunne garantere for løftet, og at det var feil av kampanjen å bruke det. Faktasjekken var den mest leste i 2016 hos britiske Full Fact.

Også i Norge hadde vi eksempler på at feilaktige påstander og desinformasjon massespres.

- Drap og voldtekt blir tillatt i russisk realityshow, skrev NTB, og saken ble plukket opp av flere medier. Saken var satire og NTB trakk nyheten senere samme dag som den ble publisert.

- Det var to grader varmere i vikingtiden, påsto Carl I. Hagen, og ble gjengitt flere steder da han varslet at han igjen ville stille som kandidat til Stortinget. Påstanden ble faktasjekket og konklusjonen var at det er feil.

Både nasjonale og internasjonale eksempler viste at det var et behov. Men hvem skulle ta ansvar i Norge? Evnen til å finne og formidle fakta er det som kjennetegner en nyhetsorganisasjon. Det er dét som skiller journalistikk fra Facebook, Google og andre sosiale medier. Derfor var det nærliggende at det ble lagt til norske nyhetsmedier å etablere troverdig faktasjekk i Norge. For å få det til på en slagkraftig måtte vi tenke alternativt. Kunne dette være et ansvar vi tok i fellesskap?

Startet i Myanmar

Redaktør Helje Solberg i VGTV og daværende utviklingsredaktør Hildegunn Soldal i Dagbladet deltar i et hjelpeprogram Mediebedriftenes Landsforening (MBL) har for å styrke uavhengige medier i Myanmar. På et besøk i redaksjonen Irrawaddy foreslo de at den myanmarske redaksjonen skulle starte med faktasjekk. Da stilte en burmesisk redaktør spørsmålet som sådde frøet til etableringen av Faktisk:

- *Siden faktasjekk er så viktig, hvordan gjør dere dette i Norge?*

De ble svar skyldig. Så da de to senhøsten 2016 var samlet i et middagsselskap hjemme hos Solberg, begynte de å diskutere muligheten for å opprette en felles redaksjon for faktasjekk. Til stede var også Alexios Mantzarlis, leder for det internasjonale faktasjekknettverket IFCN ved Poynter Institute i USA. Han responderte spesielt positivt på tanken om et samarbeid mellom konkurrenter. Solberg og Soldal gikk videre med ideen til daværende nyhetsredaktør Gard Steiro i VG og nyhetsredaktør Frode Hansen i Dagbladet.

Også de ble begeistret. Steiro hadde selv erfaring med faktasjekk fra tiden som redaktør i Bergens Tidende, da avisen laget tjenesten Faktasjekk.no foran valget i 2009. Frode Hansen har på sin side interesse for, og erfaring fra, arbeid med kildekritikk utover jobben som nyhetsredaktør, blant annet som mangeårig vara til Pressens faglige utvalg (PFU).

Ledelsen i VG og Dagbladet opprettet en redaksjonell prosjektgruppe bestående av seks personer: Journalistene Gunn Kari Hegvik (VG) og Kristoffer Egeberg (Dagbladet), utviklerne Jari Bakken

(VG) og Ola Strømman (Dagbladet) og designerne Ingrid Reime (VG) og Audun Aas (Dagbladet). For å holde prosjektet hemmelig, fikk de låne arkivrommet hos MBL som prosjektrom. Der ble de første detaljerte planene for hvordan et slikt samarbeid kunne fungere lagt.

Prosjektgruppen startet sitt arbeid 1. desember 2016, med frist til å levere første innstilling 22. desember 2016. Prosjektet ble gitt navnet «3.2», etter Vær Varsom-bestemmelsen om kildekritikk og korrekte opplysninger. Først underveis i prosjektet drodlet gruppen frem navnet Faktisk. Prosjektgruppens første innstilling var kort oppsummert å anbefale VG og Dagbladet å opprette en selvstendig og uavhengig redaksjon for faktasjekk, samt at minst én ny samarbeidspartner burde inviteres inn. Vi ønsket at prosjektet skulle være åpent for flere redaksjonelle samarbeidspartnere for å sikre journalistisk mangfold og finansiell bærekraft.

Ledelsen i VG og Dagbladet ga grønt lys, og arbeidet ble videreført. 2. januar 2017 begynte jobben med å bygge Faktisk.no. Vi henvendte oss til NRK-sjef Thor Gjermund Eriksen, som umiddelbart svarte at NRK ville være med. Da vi offentliggjorde prosjektet 21. mars, sluttet TV 2-sjef Olav Sandnes seg til. Også NTB viste interesse, og ble etter hvert en samarbeidspartner.

Metodebruk

Metode: Lære av andre

Det fine med å ikke være først ute, er at en kan lære av dem som har gått foran. Her fantes mye nyttig lærdom å trekke internasjonalt, men også i Norge.

Vi hadde stort utbytte av å studere prosjektet Faktasjekk.no, som Bergens Tidende fikk Skup-diplom for i 2009. Skup-rapporten deres ga et bredere og mer metodisk grunnlag enn bare det å vurdere faktasjekkene de publiserte. Vi hadde også kontakt med Christian Lura, som var en av diplomvinnerne fra BT, men som siden har begynt å jobbe i NRK. Senere skulle han bli sentral i NRKs faktasjekkprogram Detektor, som Faktisk har samarbeidet nært med.

Vi så også på Dagbladets forsøk med faktasjekk under valgkampen i 2005, og på Aftenpostens faktasjekk under valgkampen i 2015. Alle disse tre norske initiativene var gode, men kortlivede og tett knyttet opp mot valgkamp. Ingen av dem var ment som varige satsinger.

Internasjonalt hadde vi mange å se til og lære av. Factcheck.org ble etablert allerede i 2003, men faktasjekk som sjanger tok virkelig av i forbindelse med den amerikanske valgkampen i 2008. Året før startet nemlig Tampa Bay Times, med Bill Adair i spissen, nettstedet PolitiFact.com. I 2009 ble britiske Full Fact startet opp av en gjeng med bakgrunn fra politikk og akademia.

I løpet av årene har det blitt opprettet faktasjekkorganisasjoner over hele verden, og internasjonalt er det et engasjert og aktivt miljø for diskusjon av metode og organisering av faktasjekk. For å suge til oss mest mulig informasjon fra andre, og for å knytte kontakter, reiste Jari Bakken til MisinfoCon som ble arrangert på MIT-universitet utenfor Boston i USA i februar 2017. Der møtte han blant andre Claire Wardle fra First Draft, et internasjonalt kraftsenter for faktasjekk. Han møtte også Mark Stencel fra faktasjekkprogrammet til Duke University. Stencel skulle vise seg å bli en viktig kontakt for oss.

Tore Bergsaker reiste til journalistfestivalen i Perugia i Italia i mai 2017. Der møtte han blant andre Alexios Mantzarlis fra Poynter, nevnte Claire Wardle fra First Draft og Phoebe Arnold fra Full Fact.

Kontaktene vi fikk under disse konferansene gjorde at Mina Liavik Karlsen, Silje S. Skiphamn og Jari Bakken i juni reiste til London for å følge valgkampdekningen til Full Fact. Den britiske faktasjekkredaksjonen hadde da utarbeidet en rutine for live faktasjekk av valgkampdebattene. Lærdommen brukte vi da vi «direkte-sjekket» de norske partilederdebattene. Se eget punkt under.

Hvorfor nevner vi alle disse møtene? Jo, fordi disse foredragene, lunsjene og samtalene i gangene og i baren med disse menneskene og andre fra det internasjonale faktasjekkmiljøet har vært avgjørende i vårt arbeid med å forme Faktisk. Betydningen av en fast metode, valg av form, samarbeid med de internasjonale sosiale medier-gigantene, fremtidens faktasjekk, bruk av teknologi og hvordan håndtere motstanden som kommer, var viktige temaer under disse samtalene. Møtene var gode anledninger til å suge ut kunnskap om et felt få i Norge kunne mye om.

Metode: En helhetlig tilnærming

Det var viktig for oss å tilpasse kunnskapen og erfaringen vi fikk utenfra til et eget konsept for den norske medievirkeligheten. I dette lå det en viktig erkjennelse av at medielandskapet og tilliten til mediene er annerledes i Norge enn i USA og Storbritannia. Et eksempel på hvordan vi tenkte og knadde på hvert eneste element, er valget av skala.

Det første spørsmålet var om vi i det hele tatt skulle bruke en skala for å formidle vår vurdering av påstandene, noe de aller fleste faktasjekkredaksjoner gjør. Anerkjente faktasjekkredaksjoner som britiske Full Fact og BBC Reality Check har imidlertid gått bort fra skala i sine faktasjekker. Dette utfra en filosofi om at leserne selv skal lese og forstå hver faktasjekk uten en form for «forhåndsvurdering». Danske Danmarks Radio (DR) har sitt eget konsept med tv-programmet Detektor, der den som blir faktasjekket selv får anledning til å foreslå valør på et målemeter som går fra grønt til rødt.

Vi diskuterte oss frem til at en skala ville være et effektivt visuelt grep for å få oppmerksomhet, spesielt i sosiale medier. Dette anså vi som nødvendig om vi skulle klare å «konkurrere» mot den type virale påstander vi skulle faktasjekke – ofte kjennetegnet av oppsiktsvekkende visuelle virkemidler og klare konklusjoner.

Vi så derfor på de mest kjente skalaene: PolitiFacts «Truth-o-meter» som spenner seg fra «True» til et brennende «Pants on fire», og Washington Posts «Pinocchios» der usanne påstander vektes fra ett til fire Pinocchio-fjes med lang nese. Begge disse er tabloide grep som vi likte, men etter hvert som vi begynte å kna, så vi flere problemer med en slik tilnærming. Det brennende sannhetsmeteret til PolitiFact spiller på barnerimet «Lier, lier, pants on fire». Det er morsomt, men vanskelig å oversette til norsk. Samtidig – og langt viktigere – henspiller det på løgn. Altså tillegges en faktafeil intensjon. Det strider klart mot prinsippet om at vi verken kan eller skal vurdere menneskers intensjoner. Meninger eller politikk kan ikke faktasjekkes. Å peke ut løgnere ville også stride mot en av hovedmålsettingene til Faktisk:

> *Å bidra til en åpen, inkluderende og faktabasert offentlig samtale og en konstruktiv samfunnsdebatt.*

Det er ikke spesielt konstruktivt å peke ut løgnere. Dermed var også «Pinocchio» utelukket. Han er som kjent en løgner. Det gjorde oss samtidig oppmerksom på et annet dilemma knyttet til kulturelle referanser. Vi vurderte om vi på norsk kunne bytte Carlo Collodis dukkemann til Henrik Ibsens løgnaktige Peer Gynt. Vi syntes først det kunne være et morsomt grep, men innså at det i tillegg til å utpeke løgnere, også ville kreve at alle vet hvem Peer Gynt er, noe vi ikke kan forvente at alle gjør. Ikke minst: Hvordan ser Peer Gynt ut? Forstår alle forskjellen på én Peer Gynt og fire Peer Gynt?

Problematikken illustrerer utfordringene ved å utvikle faktasjekk som sjanger på norsk. Ingenting lot seg kopiere uten tilpasninger. Alt måtte gjøres fra grunnen av. I dette tilfellet fant vi ut at dersom vi skulle forsøke å være både nøytrale og universelle, stod vi igjen med klare farger og ren tekst. De aller fleste deler assosiasjoner til fargeskalaen grønt, gult, orange og rødt. Vi var allerede enige om navnet Faktisk, og visste hva vi ønsket å si: Helt sant, delvis sant, delvis feil og helt feil. Altså ble skalaen slik:

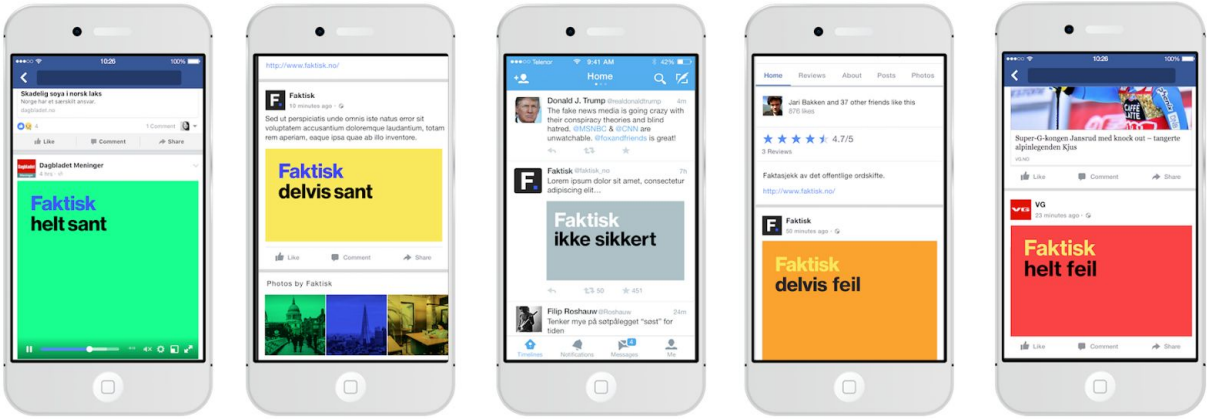

Du trenger verken å være oppvokst i Norge eller å vite hvor stor skalaen er, for å forstå at en rød flate med skriften «Faktisk helt feil» betyr nettopp dét, og at Faktisk.no er avsender. Samtidig er tydeligheten også et tabloid grep som gir en stoppeffekt i feeden, slik også virale påstander gjør.

Etter lansering fikk vi fra enkelte hold konstruktiv kritikk knyttet til skalaen. Dette var ventet, og mange av argumentene lignet på de som lå til grunn for at BBC og Full Fact ikke bruker skala. Samtidig innså vi at det i noen tilfeller vil være vanskelig å knytte en entydig konklusjon til enkelte påstander, og at skalaen noen få ganger kan være unødig forstyrrende når en påstand skal gjennomgås. Derfor utviklet vi også et nøytralt artikkelformat uten skala, med blå farge, for å kunne belyse slike påstander og temaer uten å konkludere. Et eksempel på dette er bakgrunnsartikkelen «Hva vil det si å være etnisk norsk?», eller innsiktsartikkelen «Dette ble endret i den omstridte SSB-rapporten». Sistnevnte kommer vi nærmere inn på senere i metoderapporten.

Metode: Samarbeid med andre

Ingen av de tidligere norske faktasjekkinitiativene ble noe mer enn valgkampprosjekter for Dagbladet, BT og Aftenposten. Faktasjekk legger beslag på store journalistiske ressurser, og ingen norsk aktør har holdt liv i en slik satsing over tid. Vi opplevde behovet som større enn noen gang, og minst like viktig i tiden mellom valg. Hvordan skulle vi klare å skape et levedyktig prosjekt?

Svaret ble samarbeid, og samarbeid som metode har vært nøkkelen til å bygge opp Faktisk til det det har blitt. Vi mente at ved å slå sammen ressurser, ville det være det mulig å bygge opp en redaksjon som det ellers neppe ville vært bærekraft til i et lite land som Norge.

I oppstarten la vi vekt på at alle de fire eierne skulle være representert i redaksjonen. Det for å sikre eierskap i de respektive redaksjonene. Til sammen elleve personer har vært innom Faktisk-redaksjonen siden oppstarten. Åtte har bakgrunn fra VG/Schibsted/E24, fem har bakgrunn fra Dagbladet, tre har bakgrunn fra NRK og én fra TV 2. I tillegg til at mange av oss har lang erfaring med undersøkende journalistikk, gjør samarbeidet at redaksjonen kan ha tung kompetanse på research, datadrevet journalistikk, programmering, design, sosiale medier og videoproduksjon. Vi har kunnet håndplukke kompetanse fra flere redaksjoner. Samlet sett har det gitt en mye bredere kompetanse enn det vi tror hadde vært mulig uten et samarbeid på tvers av mediehusene. Dette har også bidratt til ny kompetanse kommer tilbake til samarbeidsredaksjonene, og på sikt bidrar det til

utvikling av kildekritikken og den undersøkende journalistikken i disse redaksjonene. Dette er en viktig motivasjon for hvorfor vi mener redaksjonelt samarbeid som metode er viktig.

Ikke bare er Faktisk et banebrytende samarbeid mellom rivaliserende redaksjoner. Det er også et samarbeid om distribusjon. Vår distribusjonsmodell vekker oppsikt internasjonalt, og er blitt vår fremste metode for å få effekt på våre saker. Dette beskrives nærmere senere i rapporten.

Vi har også inngått samarbeid med andre aktører for å utvikle journalistikken og teknologien videre. Det er vår metode for å bidra til fremtidens metoder. Det dreier særlig om arbeidet med å utvikle teknologi for kunstig intelligens i faktasjekkprosessen, herunder automatisk påstandsgjenkjenning og automatisk kildekontroll. Vi har blant annet søkt forskningsmidler til et slikt samarbeidsprosjekt sammen med NTNU, NTB og Retriever. Vi har også nær dialog med andre institusjoner som Sintef, IBM og Facebook om lignende former for samarbeid, i tillegg til den nære dialogen med gamle og nye faktasjekkinitiativer i Norden og verden forøvrig.

Samarbeid som metode trekkes også frem i Europarådets nye rapport om informasjonskaoset. Råd nummer én til nyhetsorganisasjoner er:

> *Collaborate. It makes little sense to have journalists at different news organisations fact-checking the same claims or debunking the same visual content. When it comes to debunking mis- or dis-information, there should be no 'scoop' or 'exclusive'. Thus, we argue that newsrooms and fact-checking organisations should collaborate to prevent duplications of effort and free journalists to focus on other investigations.*

Vi våger påstanden om at Faktisk-metoden, nemlig samarbeid, i løpet av 2017 har inspirert til tilsvarende tenkning over hele verden. Bransjenettsteder som NiemanLab og Poynter i USA, SVDJ i Nederland, Journalism.co.uk og Digiday i Storbritannia, og Medievarlden i Sverige har omtalt samarbeidet. Det samme har brede medier som Politiken i Danmark, Die Tagezeitung i Tyskland, Yahoo i Japan og Washington Post i USA.

I skrivende stund er det et initiativ for å etablere samarbeid à la Faktisk i Sverige, og det er samtaler om det samme i Danmark. De ser at samarbeid er metoden for å klare å drive faktasjekkredaksjoner – særlig i små land der mulighetene for inntekter og folkefinansiering er små.

Metode: Strukturerte data i et skreddersydd publiseringssystem
Faktasjekk skiller seg fra ordinær undersøkende journalistikk ved at det inneholder en rekke faste elementer, og at det publiseres i et strammere og mer strukturert format. Der tradisjonelle artikler stort sett består av ustrukturert tekst, har alle våre faktasjekker disse faste elementene:

- En faktapåstand
- En avsender som fremmet påstanden
- En dato og tid da påstanden ble fremmet
- Sted eller medium for hvor påstanden ble fremmet
- Ulike observasjoner av den samme påstanden
- Faste tematiske tagger
- En konklusjon (helt feil, delvis feil, osv.)
- En konklusjonstekst
- En gjennomgang
- Et tilsvar (med mindre påstanden er helt riktig)

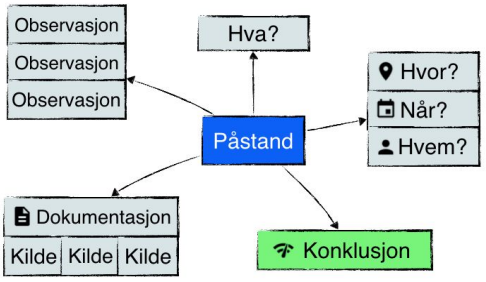

Noen vil se på et slikt fast format som en tvangstrøye. Vi ser på dette som en mulighet til å strukturere vår journalistikk slik at vi over tid bygger opp et verdifullt datasett.

I motsetning til det som vanligvis kalles datajournalistikk, hvor man bruker et interessant datasett som grunnlag for tradisjonell journalistikk, er *strukturert journalistikk* et forsøk på å bruke journalistiske metoder til å bygge interessante datasett. Faktasjekksjangeren er godt egnet for å eksperimentere med dette.

Struktureringen hadde umiddelbare positive effekter, både for leservennligheten, for journalistene som skal lage faktasjekkene og for åpenheten rundt hva og hvordan vi faktasjekker.
Enda viktigere tror vi at et slikt datasett på sikt vil vise seg verdifullt for nybrottsarbeid i skjæringspunktet mellom teknologi og journalistikk. Våre faktasjekker vil være interessante som inndata til maskinlæring og kunstig intelligens, og på sikt bidra til å automatisere deler av faktasjekkprosessen, både når det gjelder overvåkning av ordskiftet, identifisering av påstander, og beslutningsstøtte for journalistene som trekker konklusjonene.

Vi deler nå strukturerte data med Google, som bygger opp en database av faktasjekker. Som vist på bildet, utnyttes dette allerede av Google til å identifisere faktasjekkede påstander og levere strukturerte data om dette ved søk. Vi deler også disse dataene med Duke University i USA som har et faktasjekkprosjekt ledet av Bill Adair, mannen som bygget opp PolitiFact.

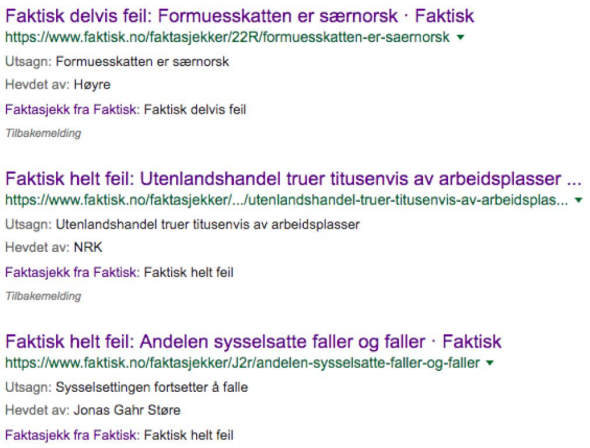

Allerede i dag gir dataene mulighet for en mye mer strukturert fremstilling av vårt samlede arbeid. Et eksempel på hvordan vi bruker dem er vår statistikkside, der vi presenterer en oversikt over alt arbeidet vårt.

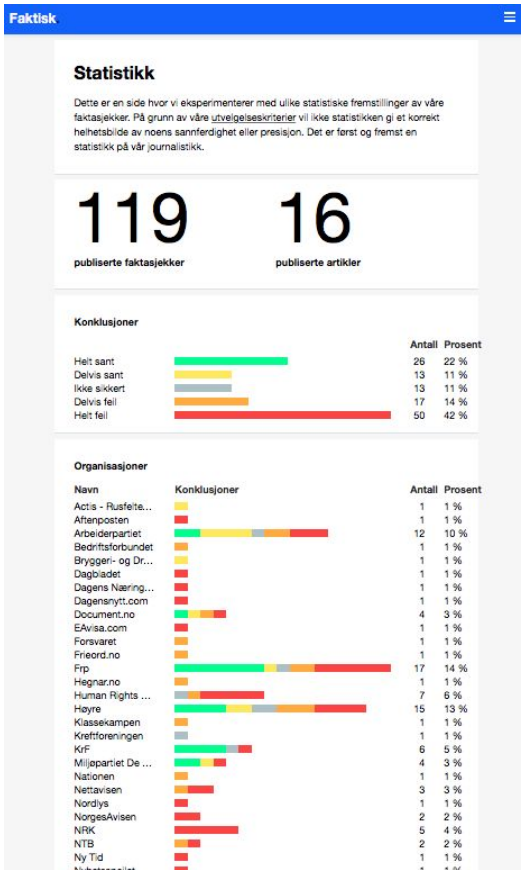

Automatisert faktasjekk høres ut som science fiction, men det ligger ikke nødvendigvis veldig langt frem i tid. Under «State of the Union»-talen til Donald Trump 30. januar, vil Duke teste ut sin app for automatisert faktasjekk.

En utfordring var å finne et publiseringssystem som tillot slik strukturering og dermed var egnet til å bygge opp en slik database. Det som finnes av hyllevare er bygget opp rundt artikkelformatet – den klassiske nyhetsartikkelen med en tittel, ingress, brødtekst og bilde. Det ville ikke være godt nok for våre formål, så vi bestemte oss tidlig for å bygge et skreddersydd system fra bunnen av. Vi var også skeptiske til å binde oss for mye opp til tekniske løsninger med for sterke bindinger til noen av eierne våre.

Nettsiden Faktisk.no er også designet og bygget helt fra bunnen av, av de samme årsakene. Det fantes ikke noe ferdig publiseringssystem som ville kunne gi oss muligheten til å presentere faktasjekkene slik vi ønsket. Da måtte vi i mye større grad ha formet dem som tradisjonelle artikler.

API-et for Faktisk.no er bygget i Node.js, med PostgreSQL som database og Elasticsearch som søkemotor. Som innskrivingsverktøy for faktasjekkerne har vi et CMS-grensesnitt bygget i Javascript med React,

Redux og Material UI. Selve nettsiden er bygget i en blanding av Javascript og PHP, med React og Silex som bærebjelker.

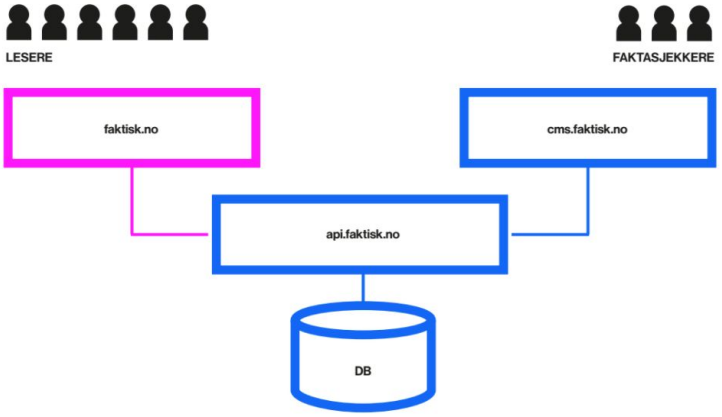

I bunnen bygget vi en database av alle faktasjekker og artikler. Sentralt i systemet er et sett med rundt 3500 emneknagger, som alle er tilordnet en type. En emneknagg kan være person, hendelse, organisasjon, sted eller et konsept. Dette grunnlaget blir i stor grad brukt for å strukturere innholdet i faktasjekkene – en person og/eller organisasjon kan fremme en påstand (f.eks. person som leder et parti), men den kan foregå på et bestemt sted (f.eks. i Trondheim), være fremmet i forbindelse med en bestemt hendelse (et partilandsmøte) og omhandle ett eller flere konsepter.

På grunn av struktureringene av dataene, er det å skrive en faktasjekk på mange måter som å fylle ut et skjema der alle de faste elementene legger seg i de strukturerte dataene. Den store tekstbolken som vi kaller «gjennomgang» er det som likner mest på klassisk brødtekst.

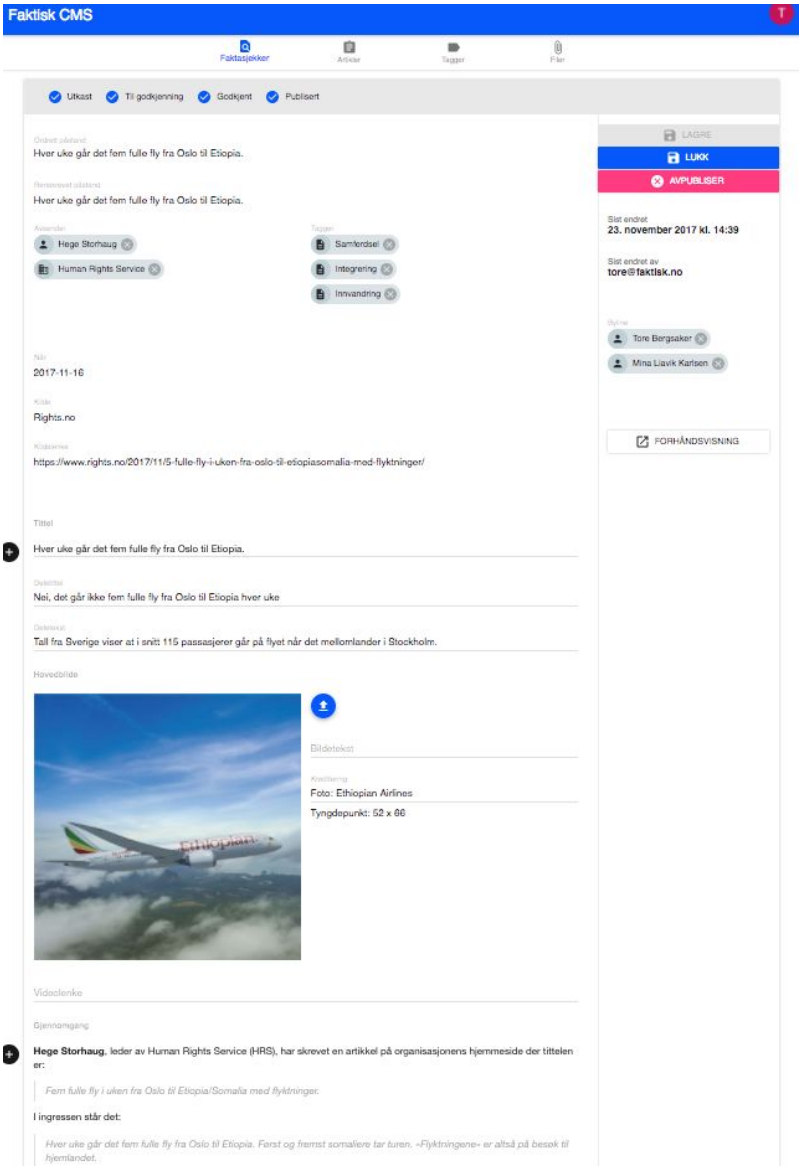

Vi har lagt til rette for å legge ut plattformen som åpen kildekode på GitHub, under en fri programvarelisens som åpner for ubegrenset tilgang til gjenbruk og videre distribuering. Dette er med på å forsterke troverdigheten til organisasjonen som åpen og transparent på metode og verktøy, og virker disiplinerende for å utvikle en plattform som er lett å vedlikeholde og videreutvikle. I tillegg vil det bidra til å tiltrekke frivillige bidragsytere, og til at vi kan ta imot forbedringer fra nysgjerrige utviklere og designere. Plattformen vil også utvikles slik at den kan brukes som utgangspunkt for nye faktasjekktjenester i andre land.

Metode: Den strukturerte faktasjekken

I likhet med at presentasjonen av faktasjekker er mer strukturert og fastlagt enn tradisjonell journalistikk, har også metoden vi jobber etter noen faste elementer. Som tidligere nevnt så vi denne strukturerte tilnærmingen som

nødvendig for å få mest mulig like og åpne prosesser rundt hver enkelt faktasjekk. Ikke bare øker det verdien på datasettene som utvikles, men det bidrar også til likebehandling og troverdighet overfor de vi faktasjekker, og de som leser våre faktasjekker.

Blant annet etter inspirasjon fra Full Fact har vi etablert følgende faste metode for faktasjekkene:

1. Vi overvåker ordskiftet så bredt vi kan. Norske medier, debatter, sosiale medier, reklame. Her bruker vi kjente måleverktøy som Storyboard og Crowdtangle for å fange opp virale påstander og saker som har, eller vil få, innflytelse på ordskiftet. Å fange opp hva som er viktige påstander er vanskeligere å måle, og krever mer manuell og subjektiv behandling. Her tror vi verktøyutviklingen vi er med på, med bruk av kunstig intelligens, vil få betydning i tiden fremover.

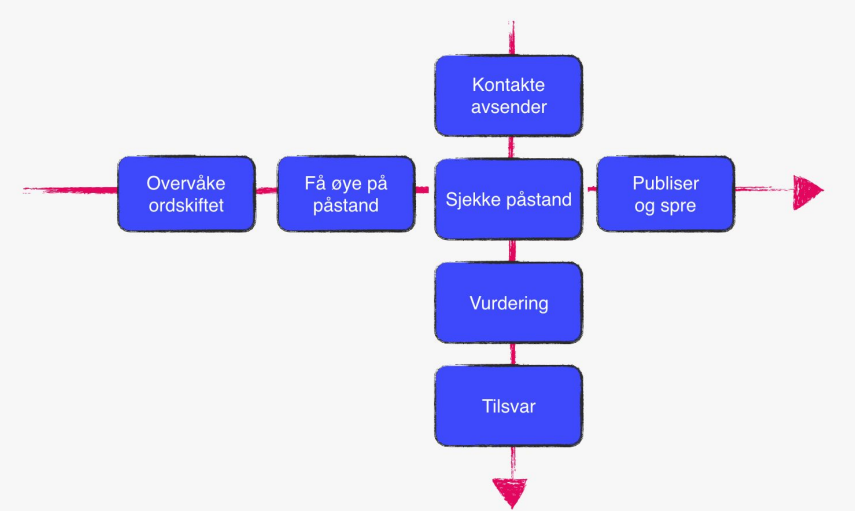

2. Vi identifiserer påstander som baserer seg på etterprøvbar informasjon. Påstanden skal ikke være normativ, som f.eks. «i Norge er vi vant til å dra lasset sammen når det trengs». Den skal heller ikke være en mening eller en spådom om fremtiden. Påstanden må også ha en viss spredning, og den må være kontroversiell: Noen stiller spørsmål ved sannhetsgehalten. Det kan være politiske motstandere, fagfolk, tipsere eller oss selv. Påstanden skal være relevant. For at vi skal faktasjekke påstanden, må den også ha betydning for norske forhold. Kort sagt, den må være viktig og/eller viral.

3. Selve faktasjekkprosessen er illustrert med den loddrette streken i bildet over. Vi kontakter alltid den som har kommet med påstanden for å høre om vedkommende virkelig har sagt det som refereres, og for å spørre om kildegrunnlaget for påstanden. Prosessen med å sjekke påstanden handler mye om klassisk gravende journalistikk. Hva sier statistikk, forskning, rapporter, offentlig korrespondanse eller eksperter på området? Her er det ingen grenser for hvilke metodiske grep vi kan ta i bruk for å undersøke påstanden. Vi bruker bare åpne kilder, og vi lenker og henviser til hvor all informasjon kommer fra. Senere i rapporten går vi inn i noen konkrete eksempler og beskriver metodene vi brukte der.
På mange måter er hver enkelt faktasjekk et stykke undersøkende journalistikk med innbakt metoderapport. Vi fører leserne gjennom prosessen med å undersøke sakens fakta. På denne måten blir hver eneste faktasjekk et kurs i metode og kildekritikk for leseren.

4. Når vi har så mye dokumentasjon som mulig om påstanden, skriver vi en konklusjonstekst og bestemmer oss for om vi skal rangere påstanden som «helt feil», «delvis feil», «ikke sikkert», «delvis sant» eller «helt sant». Dette besluttes i fellesskap, ved at alle i redaksjonen leser gjennomgangen og blir enige om en konklusjon. Ofte er det god grunn til å diskutere hvordan vi skal konkludere i en faktasjekk. Selv vi som diskuterer faktasjekker hver dag, slår stadig opp i definisjonene av vår egen skala. Konklusjonsteksten sendes så til den som er faktasjekket for å innhente tilsvar, med mindre vi konkluderer med at påstanden er helt sann.

5. Siste ledd i prosessen er å spre faktasjekken. Selvsagt er publisering på eget nettsted viktig, men også her er samarbeid med eksterne partnere nøkkelen til suksess. En av målsetningene i prosjektet

er å nå flest mulig som kan ha nytte av faktasjekk, ikke bare de som selv oppsøker faktasjekk - som ikke nødvendigvis er dem som trenger det mest. Derfor ble vi tidlig enige om at vår journalistikk måtte gis bort til alle som kunne tenke seg å spre den videre. En viktig partner her er NTB, som automatisk publiserer alle våre faktasjekker og artikler på sin innenriksfeed. I tillegg må vi selvsagt være aktive på Facebook og Twitter. Aller størst suksess har vi kanskje hatt med vår egenutviklede embed-løsning, som forklares nærmere i neste punkt.

Metode: Distribusjon og embed

Faktisk-metoden handler om deling. Selv om vår lille redaksjon er finansiert av fire store mediehus, ønsker vi at faktasjekkene skal brukes av så mange publikasjoner som mulig, for å nå flest mulig som kan ha bruk for faktasjekkene. Derfor gir vi bort stoffet gratis, og uten noen forpliktelser. For å gjøre det så enkelt, effektivt og nyttig som mulig, har vi laget et system med embed-koder som gjør det mulig å bake inn sakene våre i de fleste publiseringsverktøy og nettplattformer som brukes i dag. Nederst i alle faktasjekkene publisereres tre små bolker av HTML-kode som hvem som helst kan legge inn på sine sider. Disse kodene distribueres også via NTB, og kan benyttes derfra for dem som har feeden integrert i sine systemer.

- **Liten embed-boks** er tenkt brukt i saker som omhandler samme tema, der man lenker til Faktisks faktasjekk som en berikelse. Altså en slags kort fakta-boks.

- **Medium embed-boks** er tenkt brukt der du henviser til faktasjekken med hele konklusjonen. Altså en slags utvidet fakta-boks.

- **Stor embed-boks** er den som soleklart er mest brukt og brukes når man ønsker å publisere faktasjekken i sin helhet.

Fordelen med embed-løsningen er at alle endringer slår igjennom direkte hos alle som har publisert faktasjekken. Stor embed inneholder alle bilder og grafikkelementer som hører til - altså en lynrask løsning for å publisere godt presentert journalistikk gratis på egen plattform.

Trafikkmessig er embed-metoden for distribusjon en stor suksess. Bildet til høyre viser hvordan embed på Dagbladet og VG til sammen fikk flere delinger enn den opprinnelige saken til Document.no, som vi faktasjekket. Dette ville trolig ikke vært mulig bare på egen kjøl, noe som er en av de store utfordringene for tradisjonelle faktasjekkere. Derfor vekker vår modell internasjonal oppsikt.

I løpet av et halvt år har vi nådd 1,4 millioner unike brukere og hatt 3,2 millioner sidevisninger via embed-løsningen. Det er nesten tre ganger så mange som vi har nådd på egen plattform, der vi har hatt 550 000 unike brukere og 1,3 millioner sidevisninger. Det er viktig å ta i betraktning at dette er fordelt på til sammen bare 135 faktasjekker og artikler, altså svært høye tall på et lavt volum. De som embedder oss får unikt innhold med lang lesetid gratis. Vi får stor spredning av våre faktasjekker og artikler - i flere tilfeller så stor spredning at våre faktasjekker spres mer enn de sakene vi har faktasjekket.

Metode: Etikk – VVP og FCCP

Som alle seriøse norske medier forholder vi oss til Vær Varsom-plakaten og følger etablert norsk presseetikk. Som faktasjekkere ønsker vi imidlertid å gå enda lengre i åpenhet om arbeidsmetoder, kilder og finansiering. Derfor søkte vi om å blitt tatt opp i Poynter Institutes internasjonale faktasjekknettverk IFCN i USA. Etter en grundig revisjon av vårt arbeid og metoder ble vi godkjent i oktober. Nettverket organiserer de fleste av de store internasjonale faktasjekkorganisasjonene, og har nå 42 medlemmer globalt.

Ved å signere «International Fact-Checking Network fact-checkers' code of principles», forplikter vi oss til å følge internasjonalt anerkjent metode og etikk for faktasjekk. I all hovedsak handler det om nøytralitet, uavhengighet og om å utvise åpenhet i alle ledd – inkludert en åpen rettepolitikk der alle endringer blir publisert. Samtidig er medlemskap IFCN svært viktig fordi nettverket er premissleverandører overfor teknologigiganter som Facebook og Google, og de som verifiserer hvilke faktasjekktjenester som regnes som troverdige samarbeidspartnere for dem.
I tråd med denne åpenheten, sender vi også ut jevnlige statusrapporter til støttespillere og interesserte.

Utvalgte saker:

Søppelsjekken

Da NRKs Debatten behandlet den såkalte søppelkrisa i Oslo, sa Rødts partileder Bjørnar Moxnes dette:

> *For det første viser rapportene at i kommunene der en har renovasjon i egen regi, så er gebyrene lavere.*

Dette ville vi faktasjekke. Umiddelbart var det klart at én rapport og én artikkel viste dette. Rapporten fra fagforeningenes tankesmie De Facto hadde imidlertid bare tatt for seg landets 20 største kommuner og artikkelen i Fagbladet hadde bare undersøkt Nord-Trøndelag. Vi ønsket å undersøke om det virkelig er slik at gebyrene er lavere i de kommunene som har offentlig innhenting av søppel. Dette er enkelt å regne ut om man har disse to datasettene:

1. Hva renovasjonsgebyret er i hver enkelt kommune
2. En oversikt som sier om den enkelte kommune har privat eller offentlig organisert renovasjon.

Det første er ikke så vanskelig. I Kostra-basen til SSB er det kommunevise data for renovasjonsgebyr for en vanlig bolig på 120 kvadratmeter. Det andre er imidlertid mer komplisert. Verken SSB, kommuneorganisasjonen KS eller KS bedrift har oversikt over hvilke kommuner som kjøper inn søppelinnhenting fra private og hvilke som organiserer dette selv. Ifølge SSB har de et spørsmål om dette på Kostra-skjemaet, men kvaliteten på utfyllingen i kommunene er altfor dårlig til at de kan bruke tallene.

Det finnes en lang rekke alternative løsninger på hvordan søppelinnhenting kan organiseres. Mange kommuner har gått inn i såkalte interkommunale samarbeid (IKS) der flere kommuner samarbeider om å utføre tjenester. Flere av disse IKS-ene utfører innhentingen selv, andre har satt den ut til private, og mange kombinerer løsninger for å se hva som fungerer best. Noen har for eksempel også én ordning for husholdningsavfall og en annen for glass og papir.

Offentlige innkjøp annonseres i databasen Doffin. Ved å gå gjennom alle tildelte anbud med kode 90511200 «Innsamling av husholdningsavfall» eller 90511000 «Innsamling av avfall», laget vi en liste over alle kommuner som siden 2011 har satt ut søppelinnhenting til private. Dette var en manuell punsjejobb der 137 kunngjorte tildelinger måtte gjennomgås. For hver kommune markerte vi i et regneark om de hadde hatt privat avtale i 2016, som var det året vi hadde Kostra-tall fra.

Listen kontrollerte vi mot Kommunal rapports leverandørdatabase, som de leverte Skup-rapport for i 2014. I deres regningsregister lå 12 608 fakturaer som kommunene og fylkeskommunene har ført som «Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet». Til slutt sto vi igjen med snaut 30 kommuner der dataene var motstridende eller uklare. I disse tilfellene kontaktet vi kommunene direkte for å avklare hvordan de hadde organisert sin renovasjon.

4096	538	Nordre Land	kommune	983594506	10305	2016	STENA RECYCLING AS
4097	538	Nordre Land	kommune	986386629	510187	2016	ØSTLANDET GJENVINNING AS
4098	538	Nordre Land	kommune	998552974	37015	2016	RØR ÅPNER'N AS
4099	540	Sør-Aurdal	kommune	979618840	20540	2016	LINDUM AS
4100	540	Sør-Aurdal	kommune	985315310	23158	2016	AQUA & CARE AS
4101	540	Sør-Aurdal	kommune	989454676	4249	2016	VALDRES MILJØRENS AS
4102	540	Sør-Aurdal	kommune	989454676	19752	2016	VALDRES MILJØRENS AS
4103	540	Sør-Aurdal	kommune	989454676	15421	2016	VALDRES MILJØRENS AS
4104	540	Sør-Aurdal	kommune	989454676	4500	2016	VALDRES MILJØRENS AS
4105	543	Vestre Slidre	kommune	985315310	24550	2016	AQUA & CARE AS
4106	543	Vestre Slidre	kommune	989454676	11192	2016	VALDRES MILJØRENS AS
4107	543	Vestre Slidre	kommune	989454676	3126	2016	VALDRES MILJØRENS AS
4108	544	Øystre Slidre	kommune	970208437	24626	2016	VINDIN VASSVERK SA
4109	544	Øystre Slidre	kommune	970208437	3622	2016	VINDIN VASSVERK SA

14 av 12 608 linjer i oversikten over alle renovasjonsfakturaer, hentet fra Kommunal Rapports regningsregister.

Til slutt endte vi opp med en liste på 186 kommuner der ordinært husholdningsavfall i 2016 i hovedsak ble hentet av private selskaper. Da vi skilte de kommunene som har offentlig og privat innhenting, så vi at gjennomsnittsgebyret i kommunene med privat innhenting er 2595 kroner, mens det tilsvarende gebyret i kommuner med offentlig innhenting er 2795 kroner. Gebyret er i gjennomsnitt altså 200 kroner høyere i de kommunene som har offentlig organisert innhenting. Resultatet ble omtrent det samme om vi så på median-gebyret.

Vi kunne konkludere med at Bjørnar Moxnes' påstand var «delvis feil». Moxnes hadde rett i at én rapport viste dette, men vår undersøkelse viste at han i all hovedsak tok feil.

Flåtesaken

Da vi jobbet med å utvikle konseptet og metoden bestemte oss tidlig for å gå grundig gjennom landsmøtetalene til alle partilederne. Vi gikk ut fra at sakene de tok opp her var saker partiene så på som viktige saker i valgkampen. I sin landsmøtetale 9. mars sa Høyre-leder og statsminister Erna Solberg dette:

> *Da vi overtok, lå store deler av flåten vår ved kai. I november i fjor seilte den største norske marinestyrken siden den kalde krigen. Fire fregatter, fem korvetter og ubåter.*

Både det at Solberg viser til «i november i fjor» og at hun konkret viser til marinefartøyene «fire fregatter, fem korvetter og ubåter», tydet på at Solberg viste til at Norges deltakelse ved øvelsen Flotex i 2016 er den største flåten som har seilt sammen siden den kalde krigen.

Men er dette riktig? Vi visste fra før at den norske marinen består av langt færre båter nå enn på 90- og 2000-tallet. Men hvordan skal man tolke en slik påstand? Den mest naturlige tolkningen er

antallet fartøy, men det er heller ikke urimelig å måle en flåtes størrelse i tonnasje. Vi ønsket å presentere en detaljert oversikt over hvordan den norske marineflåten har utviklet seg, både i antall skrog og i tonnasje.

Pussig nok hadde ikke Forsvaret en historisk oversikt over hvilke båter de har eid, men henviste til biblioteket til Marinemuseet i Horten. Derfra fikk vi tilsendt en avfotografering av noen sider fra boka «Sjøforsvaret i krig og fred», som kom ut i 2010. Der var det en god oversikt, og sammen med data fra Forsvaret om dagens flåte, samt det vi hadde av kunnskap fra tidligere jobbing med salg av militære fartøy, satte vi sammen en oversikt som viste den samlede norske flåten i 1992, 2000, 2008 og 2016.

Oversikten viste at antallet båter hadde sunket betraktelig, mens innkjøpet av fem nye og svært tunge fregatter gjorde at tonnasjen de siste årene igjen har steget og nå er nesten på nivå med 1992.

Kilder i Forsvaret var tydelige på at ingen øvelse samler så mange fartøy som den årlige Flotex-øvelsen. Likevel hadde de angivelig ingen tilgjengelig informasjon om hvor mange skip de hadde deltatt med de siste 25 årene.Vi søkte innsyn i samtlige EXO-planer (exercise operation plan) for Flotex fra 1992 og frem til i dag. Hvis vi ikke kunne få innsyn i alt, søkte vi subsidiert innsyn i en oversikt over deltakende fartøy.

Etter tre uker fikk vi avslag. EXO-planene var fortsatt graderte, men vi fikk innsyn i en oversikt over deltakende fartøy tilbake til 2006. Noen dager senere fikk vi avslag på innsyn i eldre informasjon fordi *«å komme frem til et tilnærmet korrekt antall må det settes av uforholdsmessig mye ressurser da det vil kreve gjennomgang av fysiske arkiv i Forsvaret i tillegg til å gå gjennom filer i Riksarkivet».* Kathrine Gramshaug i forsvarsstaben skrev likevel i en e-post:

> *For å gi et generelt svar så har Marinen deltatt med ca 70-80% av tilgjengelige fartøy på øvelse FLOTEX i tillegg til enheter fra Luftforsvaret. Nedskjæringer og utfasinger av fartøy siden 1990 samt økt innsats i internasjonale operasjoner er faktorer som har påvirket antall deltagende fartøy.*

Så hva er «tilgjengelige fartøy»? Vi tok kontakt med mannen som var generalinspektør, altså øverste sjef for sjøforsvaret, fra 1995 til 2000. Kontreadmiral Hans Kristian Svensholt anslo at på 90-tallet var «tilgjengelige fartøy» mellom 60 og 70 prosent av flåten. For å holde oss nederst i intervallene tok vi utgangspunkt i at 60 prosent av flåten var tilgjengelig og at 70 prosent av disse deltok på Flotex. Anslaget ble da at deltakelsen på Flotex disse årene var 42 prosent av den totale flåten.

Med et slikt anslag for deltakelse på 1990-tallet ligger antallet båter som deltok på drøyt 30, mens det i 2016 var med 16 båter. Det at vi ikke hadde presise tall, men anslag, samt at det også kan hevdes at en flåte kan måles i tonnasje, gjorde at vi kunne konkludere at Solbergs uttalelse var «delvis feil».
Uansett var det viktigste for oss å gjennomgå utviklingen av den norske marineflåten og gi leserne grunnlag i fakta til å forstå Solbergs uttalelse.

SSB-rapporten

En av høstens store nyhetssaker var striden i SSB om omorganisering av forskningsavdelingen. En artikkel i Minerva var den første som koblet omorganiseringen til en strid om publiseringen av forsker Erling Holmøys rapport «Betydningen for demografi og makroøkonomi av innvandring mot 2100». Rapporten handler om hvordan innvandring på dagens nivå vil påvirke Norge i fremtiden. Nettstedet Rights.no skrev følgende i en sak som ble delt svært mye i sosiale medier:

> *En rapport om innvandringens konsekvenser økonomisk ser ut til å ha blitt tilbakeholdt av politiske årsaker før valget i september. Den kunne gagnet Høyre og FrP.*

I VG sa Holmøy dette:

> *Jeg har blitt utsatt for en langtekkelig godkjenningsprosess som har vært langt mer omstendelig enn det som er vanlig, og her har jeg mye erfaring. Godkjenningen kalles kvalitetssikring av mine overordnede, men det er illusorisk.*

Dette førte til en omfattende debatt om hvorvidt Holmøy var blitt motarbeidet. Hva hadde egentlig skjedd i perioden fra Holmøy leverte rapporten til SSBs forskningsdirektør 9. mai, til den endelige versjonen av rapporten ble publisert av SSB 2. november? En kollega av Holmøy, Ola Lotherington Vestad, bestred trenering og hevdet mer kunne, og kanskje burde, blitt endret. Det mange lurte på var: Ble rapporten tilbakeholdt? Hvor mye, og hva, ble egentlig endret i denne perioden?

For å opplyse og klargjøre debatten om dette, bestemte vi oss for å prøve å skaffe utkastet Holmøy leverte 9. mai. Vi søkte formelt innsyn i dette hos SSB, men fikk avslag begrunnet i offentleglova §14 1. ledd – dokument til intern saksførebuing.

Selv om det da bare hadde gått noen måneder siden lanseringen av Faktisk, hadde vi opparbeidet et godt forhold til en rekke personer i SSB-systemet. Dette kontaktnettet brukte vi til å få ut versjonen av rapporten som ble levert 9. mai.

Vi satt med to versjoner av rapporten, på henholdsvis 130 og 126 sider. Hvordan kunne vi sammenligne de to dokumentene og få en fullstendig oversikt over alt som var endret? Og hvordan kunne vi lage en fremstilling som tydelig viste frem endringene?

Nok en gang viste det seg at utviklerkompetanse i redaksjonen er gull verdt – også i arbeidet med konkrete saker. Vi brukte en *differansealgoritme* for å sammenligne de to versjonene av rapporten. Ved hjelp av Unix-verktøyet *wdiff* ble teksten sammenlignet ord for ord, og vi satt igjen med en full oversikt over hva som hadde blitt lagt til og fjernet. Resultatet ble så konvertert til HTML og visualisert i et sammensatt dokument av de to versjonene, hvor alt som er farget i rødt er fjernet, og alt som er farget i grønt er lagt til. Ting som har blitt stående i begge rapportene er ikke fargelagt.

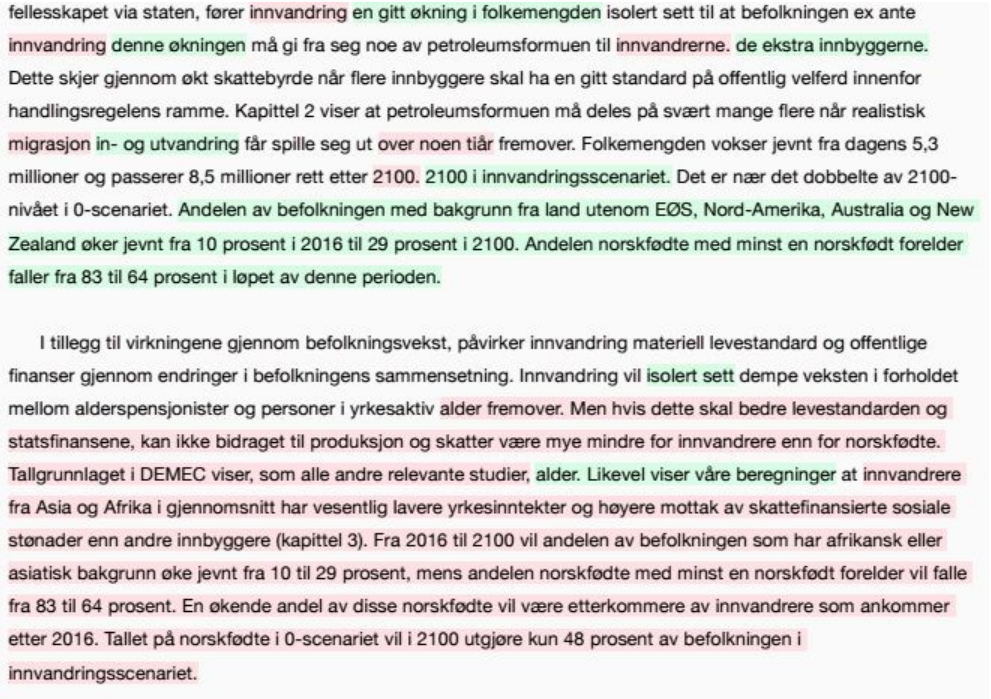
fellesskapet via staten, fører innvandring en gitt økning i folkemengden isolert sett til at befolkningen ex ante innvandring denne økningen må gi fra seg noe av petroleumsformuen til innvandrerne. de ekstra innbyggerne. Dette skjer gjennom økt skattebyrde når flere innbyggere skal ha en gitt standard på offentlig velferd innenfor handlingsregelens ramme. Kapittel 2 viser at petroleumsformuen må deles på svært mange flere når realistisk migrasjon in- og utvandring får spille seg ut over noen tiår fremover. Folkemengden vokser jevnt fra dagens 5,3 millioner og passerer 8,5 millioner rett etter 2100. 2100 i innvandringsscenariet. Det er nær det dobbelte av 2100-nivået i 0-scenariet. Andelen av befolkningen med bakgrunn fra land utenom EØS, Nord-Amerika, Australia og New Zealand øker jevnt fra 10 prosent i 2016 til 29 prosent i 2100. Andelen norskfødte med minst en norskfødt forelder faller fra 83 til 64 prosent i løpet av denne perioden.

I tillegg til virkningene gjennom befolkningsvekst, påvirker innvandring materiell levestandard og offentlige finanser gjennom endringer i befolkningens sammensetning. Innvandring vil isolert sett dempe veksten i forholdet mellom alderspensjonister og personer i yrkesaktiv alder fremover. Men hvis dette skal bedre levestandarden og statsfinansene, kan ikke bidraget til produksjon og skatter være mye mindre for innvandrere enn for norskfødte. Tallgrunnlaget i DEMEC viser, som alle andre relevante studier, alder. Likevel viser våre beregninger at innvandrere fra Asia og Afrika i gjennomsnitt har vesentlig lavere yrkesinntekter og høyere mottak av skattefinansierte sosiale stønader enn andre innbyggere (kapittel 3). Fra 2016 til 2100 vil andelen av befolkningen som har afrikansk eller asiatisk bakgrunn øke jevnt fra 10 til 29 prosent, mens andelen norskfødte med minst en norskfødt forelder vil falle fra 83 til 64 prosent. En økende andel av disse norskfødte vil være etterkommere av innvandrere som ankommer etter 2016. Tallet på norskfødte i 0-scenariet vil i 2100 utgjøre kun 48 prosent av befolkningen i innvandringsscenariet.

I sluttdokumentet kan hver enkelt leser se hva som egentlig ble endret. Et kort blikk på dokumentet tydeliggjør at det ble gjort flere endringer, men endringer i omfang er noe annet enn endringer i innhold eller metode.

For å gi leserne innsikt i betydningen

av endringene, delte vi dokumentet som viste alle endringene med professorene Kjell Erik Lommerud ved UiB, Erik Øiolf Sørensen ved NHH og Jarle Møen ved NHH. De påpekte omfattende språklige endringer, men bare mindre betydelige endringer om metode og resultat. Mulige svakheter og usikkerheter ved metoden ble diskutert mer detaljert og metodebruken ble ytterligere begrunnet.

Formålet vårt var å gi leserne et bedre grunnlag i fakta til å diskutere hva som hadde skjedd i denne prosessen. Derfor ble saken publisert som en innsiktsartikkel, og ikke vurdert med skala.

Live-sjekk

Før lansering besøkte vi Full Fact i London for å blant annet se hvordan de jobbet med direkte faktasjekking under den siste tv-debatten før det britiske valget. Dette er en krevende øvelse siden det fremmes mange påstander i slike debatter. Besøket hos Full Fact inspirerte oss til å forsøke å gjennomføre live faktasjekk under debattene før stortingsvalget. Vi kopierte i stor grad deres måte å jobbe på i de fem live-sjekkene vi gjennomførte.

Direkte faktasjekk skiller seg mye fra den metoden vi jobber etter når vi utarbeider faktasjekker. Det viktigste ved live-sjekking er å få riktig informasjon ut til publikum for å opplyse med fakta mens debatten pågår. Man går ikke like dypt inn i materien som i en faktasjekk, og man lander ikke på en konklusjon. Det betyr at leseren selv må tolke informasjonen, som vi publiserer i sammenheng med en påstand.

	A	B	C	D	E
18	21:50	Jonas	Det finnes nesten 40 000 lærere der ute som gjør andre ting enn å være lærere	https://www.faktisk.no/artikler/w5/hvor-mange-laerere-slutter-egentlig-i-skolen	
19	21:51	Jonas	Vi overtok mange kommuner i 2015 som var nesten konkurs		
20	21.49	Erna	"Som går til valg på å ikke øke eiendomsskatten, og som faktisk jobber med å få den ned i kommunene de styrer i"		
21	21:51	Erna	Det er godt dokumentert nå at kommunesektoren har bedre råd enn de har hatt på mange, mange år ved utgangen av denne fireårsperioden.	https://www.faktisk.no/faktasjekker/n0/kommuneokonomien-har-ikke-vaert-sa-god-siden-forrige-artusen	
22	21:52	Jonas	Kan du kommentere 2017?		
23	21:52	Jonas	Erna Solberg er en av de få, kanskje den eneste konservative lederen, som har tatt ett ytterparti på høyrefløyen inn i regjering. Det har ført til økte forskjeller i Norge. Men det har også gjort noe med tonen i vårt samfunn. ...		
24	21:53	Jonas	Økte forskjeller fra Erna		
25	21:55	Erna	Etter det er vi blitt verdens lykkeligste land, noe dere faktisk ikke klarte når dere satt regjering		
26	21:55	Erna	Det viktigste måleinstrumentet vi har, er en undersøkelse som gjøres i mange land som sier: Ville du følt uro hvis din datter eller sønn valgte å gifte seg med en innvandrer. Det er færre og færre i Norge som føler uro med det, og det har falt betydelig i løpet av denne regjeringen. Kanskje det største parameteret på om vi har blitt hardere eller kallere er nettopp det.	Hun viser til årlige undersøkelser fra SSB: https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/288655?_ts=15915e50e10	
27	21:56	Jonas	Vår integreringsminister er neppe rasist, men snakker på en måte som flytter grenser, i følge ekspert		
28	21:56	Erna	Vi er blitt lykkeligere under denne regjeringen		

Alle i redaksjonen hadde dedikerte oppgaver under live-sjekk, og alle jobbet i samme Google regneark.

Påstander identifiseres, skrives ned og dobbeltsjekkes av minst to personer. Videre har noen ansvar for å finne ut hvilke påstander det vil være overkommelig å finne relevant informasjon om. Når informasjon eller tall er funnet, lages en graf, som publiseres på Twitter sammen med en kort tekst. Der vi tidligere har gjennomført faktasjekker med utgangspunkt i samme påstand/tema, publiseres også disse på Twitter. I den grad det var mulig, besvarte vi også spørsmål fra publikum under debattene.
Etter vår første gjennomførte direkte faktasjekk, valgte VG å automatisk embedde Twitter-meldingene våre i valgstudioet sitt på nett. Da debatten var ferdig, publiserte vi et «Twitter-moment», en oppsummering av flere Twitter-meldinger. Vi fulgte også opp med egne samlesaker og videoer som oppsummerte debattene ut fra et faktasjekkperspektiv.

Konsekvenser

Virker faktasjekk?

Spørsmålet alle faktasjekkere stiller seg er: Virker det? Bidrar faktasjekk til en mer faktabasert offentlig samtale? Til tross for intens faktasjekking ble Donald Trump president i USA. Dette er vanskelige spørsmål, men vi har heldigvis eksempler på at faktasjekker får større spredning enn, og utkonkurrerer, feilaktige påstander. Et godt eksempel på dette er en faktasjekk vi gjennomførte 8. august, av påstanden om at tidligere Ap-statsminister Gro Harlem Brundtland er nullskatteyter. Brundtland er et yndet hatobjekt i mange kommentarfelt, og vi hadde flere ganger sett det bli hevdet at hun var nullskatteyter og bodde i Nice. Da Rights.no kom med den samme påstanden klokken 08.31 denne morgenen, ble saken raskt den nest mest delte saken den dagen, ifølge Storyboard. Vi bestemte vi oss derfor for å faktasjekke den.

Ved hjelp av opplysninger fra Folkeregisteret og skattetall, kunne vi i løpet av noen timer fastslå at påstanden til Rights.no var helt feil. Faktasjekken ble publisert klokken 13.10 og fikk raskt fart i sosiale medier. Den passerte Rights.no sin artikkel på Storyboard ved 21-tiden samme kveld. I tillegg ble vår sak embeddet av flere andre medier. Også Dagbladets versjon ble blant Norges 15 mest delte saker den dagen. Dermed ble vår faktasjekk delt mer en dobbelt så mange ganger som saken fra Rights.no.

Dette er den første faktasjekken vi har kunnet dokumentere at fikk større spredning enn den feilaktige påstanden. Det var interessant å se hvordan lesere begynte å dele vår faktasjekk i kommentarfeltet til Rights.no. De fikk også mange kommentarer fra lesere som mente de burde holde seg til fakta.

Vi mener dette var en viktig faktasjekk fordi mange den dagen fikk med seg at Brundtland nå betaler skatt til Norge, og at hun ikke lenger bor i Nice. I tillegg ble kanskje flere mer kildekritiske.

Fakta og kildekritikk på dagsorden

Ved oppstart hadde vi en ambisjon om at Faktisk.no skulle bidra til å heve kvaliteten på samfunnsdebatten i Norge. Vi var altså ikke beskjedne på egne vegne.

Før lansering oppdaget vi at vi allerede var godt kjent i miljøene vi skulle faktasjekke. Samtlige politiske rådgivere vi snakket med underveis i arbeidet med faktasjekkene hadde hørt om Faktisk-samarbeidet før vi hadde publisert en eneste faktasjekk. Det var tydelig for oss at politikerne og apparatene rundt var svært opptatt av faktasjekkene våre, og resultatet av dem.

To uker før lansering rettet Erna Solberg på seg selv da hun på vei fra Marienlyst tvitret:

> *«Før noen faktasjekker. Joda, jeg tok hardt i på #dax18. Det er 50 % økning i bemanning og ressurser til Beredskapstroppen. #stolt»*

Vi hadde vurdert muligheten for at ingen kom til å bry seg om hva vi holdt på med overhodet, men dette viste seg altså raskt å ikke være tilfellet. På lanseringsdagen 5. juli fikk Faktisk.no bred dekning i Dagbladet, VG, NRK og TV 2, i tillegg til i flere andre medier og blogger. Faktisk.no var også tema for debatt i Dagsnytt 18, hvor Faktisk.nos redaktør møtte Arbeiderpartiets nestleder Trond Giske og statssekretær Sigbjørn Aanes (H) ved SMK.

Høyre trakk radioreklame

På kort tid ble vi en etablert del av mediemangfoldet og en del av det offentlige ordskiftet som det ble snakket om og henvist til. Vi satte for alvor fakta og kildekritikk på dagsorden. Under VGTVs statsministerduell 21. august utbrøt Erna Solberg: «Dette er nettopp blitt faktasjekket, og kommuneøkonomien er bedre enn på flere tiår!», i debatt med Jonas Gahr Støre.

Også i TV 2s partilederdebatt 7. september ble Faktisk.no nevnt, da programleder Arill Riise arresterte Jonas Gahr Støre på påstanden om at «andelen av oss som jobber går ned». Riise sa da: «Nei, den flater ut, sier Faktisk.no!». Senere i samme sending uttalte Jonas Gahr Støre selv at «Det er faktasjekket som feil!», som et svar til Siv Jensens påstand om at størsteparten av skattelettene til Solberg-regjeringen gikk til helt vanlige lønnsmottakere.

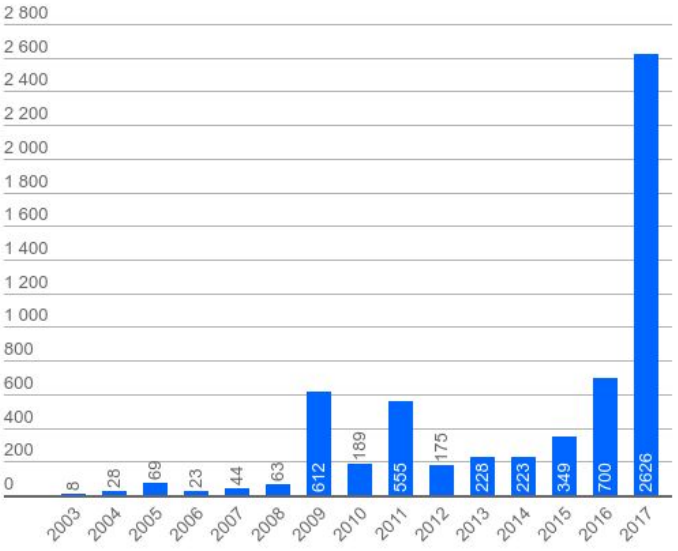

Antall treff på **faktasjekk*** i papir- og nettmedier. Kilde: Retriever

Det mest konkrete eksempelet på slagkraften i en faktasjekk fikk vi to uker etter lansering, da Høyre lanserte en radioreklame hvor de skrøt av lavere arbeidsledighet og bedre økonomisk vekst. Faktisk.no faktasjekket påstanden, og konkluderte med at Høyres påstand var Faktisk helt feil. Det endre med at Høyre trakk reklamen 20. juli.

Faktasjekk etablert som begrep

Det å bli faktasjekket har utvilsomt fått politikere og andre til å være med presis i sin omgang med fakta. Det er også helt tydelig at faktasjekk nå har satt seg som et etablert begrep i Norge. Et trunkert Retriever-søk viser antall treff på ordet «faktasjekk» i norske papir- og nettmedier fordelt på år.

Faktabasert lokaljournalistikk

Mye av omtalen kommer fra norsk lokalpresse. Vi så tidlig eksempler på at faktasjekkene våre supplerte god lokaljournalistikk. Eksempler på dette finner vi blant annet i Trønderbladet «Går virkelig fraværet ned?», Telemarksavisa «- Hjartdal «flår» - innbyggerne og hytteeierne», og Helgelands Blad «Mer helse i skolen». Dette viser at Faktisk.no har bidratt til å løfte det offentlige ordskiftet ikke bare på riksnivå, men også lokalt over hele landet.

Respons:

Ikke alle var like fornøyde. PolitiFacts grunnlegger, Bill Adair, og Alexios Mantzarlis fra Poynter, snakket med oss om hvordan de aller fleste faktasjekkorganisasjoner møter umiddelbar motstand når de lanserer. Særlig gjelder dette i land der politikere ikke er vant til faktasjekk.
Påstandene vi ble møtt med var blant annet at faktasjekk ødelegger debatten ved at politikere ikke kan forventes å være presise innenfor de tidsbegrensningene som gjelder i for eksempel Politisk kvarter på NRK P2. En annen påstand fra politisk hold, var det var altfor tidkrevende for de politiske partiene å finne dokumentasjon for påstander som blir uttalt.

I Klassekampen mente Trygve Slagsvold Vedum (Sp) at debatten ble forflatet av faktasjekk og at Faktisk driver med flisespikkeri. To dager etter at vi hadde lansert mente Torbjørn Jagland at faktasjekk kunne gjøre politikere engstelige for å uttrykke seg. Nå har han tilsynelatende skiftet mening. I desember innledet han en kronikk i Dagbladet slik:

> *Siden Dagbladet fortjenestefullt er med i Faktisk.no, som er ment å styrke integriteten i det offentlige ordskiftet, velger jeg å skrive noen ord her om...*

Spesielle erfaringer:

I generelle samtaler om faktasjekk er de aller fleste, også politikere, positive. Alle sier at de er for en faktabasert samtale, og at faktafeil eller feil bruk av fakta bør påpekes. Vår erfaring er imidlertid at dette endrer seg idet de blir konfrontert med en konklusjon de selv ikke er fornøyd med. Særlig fra sterke aktører som politiske partier settes det igang et stort apparat for å få oss til å legge bort faktasjekken eller endre konklusjonen. Her er noen former for respons vi har møtt mye av:

> *Uttalelsen var ikke ment slik dere tolker den. Dere kan ikke gå inn i hodet til politikeren og definere hva han eller hun mener.*

Vårt svar til dette er at vi ser dette fra leserens perspektiv. Hva avsenderen egentlig mente å si, er ikke så relevant for oss. Vi må tolke påstanden slik vi tror folk flest oppfatter den. Med andre ord: Hvis du ikke mener det du sier, må du begynne å si hva du mener.

> *Dette er ikke en faktapåstand, men en observasjon eller en meningsytring.*

Når Jonas Gahr Støre for eksempel sier at «optimismen i distriktene går ned», må vi gå ut fra at han snakker om de faktiske forholdene, og ikke om hva han opplever på sine reiser rundt i landet. Det finnes samfunnsforskere og organisasjoner som forsker på og måler akkurat slike stemninger. Vi mener vi må kunne forholde oss til forskningen og ikke til en politikers subjektiv oppfattelse.

> *Dette beregner dere feil. Det er bygget på feil fakta.*

Dette er den mest saklige formen for motstand, og viser hvorfor tilsvarsrundene er nyttige. I slik respons har vi imidlertid i stor grad møtt selektiv bruk av data eller statistikk. Vi har vært i lange diskusjoner med de politiske apparatene om hva som er mest relevante tall. Kilder som har bidratt med vesentlige fakta har opplevd press og ubehagelige henvendelser fra maktpersoner og organisasjoner som vil ha dem til å trekke sine bidrag til faktasjekkene. Heldigvis har vi fått mye støtte i byråkratiet og i akademiske institusjoner.

> *Det er alt for stor oppgave for oss å svare på spørsmål fra dere om hva uttalelser bygger på.*

Faktasjekk var åpenbart nytt for mange da vi startet opp. Politikere og andre deltakere var vant med å «skyte fra hofta» og til å «dra på litt ekstra». Det var jo slik de fikk spalteplass eller noen ekstra sekunder på lufta. Plutselig sto de overfor et nytt medium og trakk dem i motsatt retning. Vi stilte spørsmålet «hvor har du dette fra?»

All denne responsen hadde vi også møtt fra Arbeiderpartiet. Til slutt ble situasjonen så tilspisset at redaktør Kristoffer Egeberg ble «kalt inn på teppet» av sekretariatsleder Hans Kristian Amundsen og Støres kommunikasjonssjef Camilla Ryste. De opplevde oss som en altfor stor belastning og truet med å kutte alt samarbeid. Da måtte vi svare at vi verken hadde, eller var avhengige av, et samarbeid med dem, men at det var naturlig for oss å etterspørre kildegrunnlag og tilby et tilsvar i tråd med norsk journalistisk praksis. Om de ønsket å svare oss, var helt opp til dem.

De som holder til på ytterfløyene i norsk politikk har fra før av liten tillit til mediene. De har adoptert begrepet «MSM», «main stream media», og er generelt skeptiske til alle store medier, nasjonalt og globalt. Vi, som er etablert av den norske «MSM»-kjernen, blir da selve symbolet på det som er galt i medievirkeligheten.

Disse menneskene har sine egne alternative medier, som for alvor gjør seg gjeldende i den norske offentligheten. Kanaler som Rights.no, Document og Resett er stadig å finne som avsendere av de mest delte sakene i sosiale medier. I all hovedsak skriver de om innvandring, integrering, globalisering og politiske saker og personer knyttet til dette.

Når vi har tatt på oss oppgaven med å ettergå blant annet disse mediene, og i flere faktasjekker har konkludert med faktafeil der, blir det særlig provoserende for dem. På toppen av dette er faktasjekk som sjanger konkluderende og gir et inntrykk av å gi et endelig og udiskutabelt svar. Alt dette gjør at vi fra disse kantene har har mottatt en strøm av henvendelser, i alle tenkelige kanaler, samt blitt gjenstand for sterk kritikk og latterliggjøring.

Ofte går de ikke inn i det faktuelle, men hevder vi er politisk farget og styrt av en agenda. Uansett er det bra at det blir en diskusjon om fakta. Kjernen her kan vi ikke forvente å overbevise, men diskusjonen gjør det tydelig for tvilere at det som skrives og sier er omdiskutert og utfordret.

I all denne motstanden er det godt å kjenne på all støtten vi får, både direkte fra leserne, fra kollegaer og ikke minst fra kilder. Det er ofte en sann glede å ringe til en forsker eller en byråkrat og si at du ringer fra Faktisk. Det er tydelig at jobben vi gjør blir satt stor pris på, særlig i kretser som er opptatt av fakta og etterrettelighet.

Oslo, 14.1.2018

Eva Akerbæk, eva@faktisk.no, +47 41541751
Jari Bakken, jari@faktisk.no, +47 48185271
Tore Bergsaker, tore@faktisk.no, +47 90097190
Kristoffer Egeberg, keg@faktisk.no, +47 93207502
Ingeborg Rygh Hjorthen, ingeborg@faktisk.no, +47 41238011
Mina Liavik Karlsen, mina@faktisk.no, +47 93491712
Geir Molnes, geir.molnes@faktisk.no, +47 99335518
Kjell Persen, kjell.persen@tv2.no, +47 92088120
Silje S. Skiphamn, silje@faktisk.no, +47 91609220